

Bli ditt framtida jag!

- En idéanalys av skolans medborgarideal utifrån Svenskt Näringslivs skolmaterial och grundskolans läroplan

Abstract

I uppsatsen undersöks vilken typ av medborgare som fostras i den svenska grundskolan. En av grundskolans viktigaste uppgifter är att fostra framtidens medborgare, och det finns även åtskilliga aktörer som vill påverka vilka ideal och värden som ska genomsyra skolans fostran. En av dem är Svenskt Näringsliv. Vi har undersökt vilka medborgarideal som beskrivs i grundskolans läroplan och Svenskt Näringslivs skolmaterial. Med hjälp av kvalitativ idéanalys undersöks utifrån teorier om medborgarskapande och aktiveringens politik samt olika dimensioner av medborgarskap bedömer vi oss kunna urskilja dominerade ideal som förekommer. Uppsatsen utmynnar slutsats kring vad användandet av Svenskt Näringslivs skolmaterial kan innebära. Trots väsentliga skillnader mellan de två materialen konstaterar vi att den önskvärda samtida medborgaren är aktiv, entreprenöriell, ansvarsfull, engagerad och företagsam.

Nyckelord: medborgarfostran, aktiveringens politik, medborgarideal, läroplan, skolmaterial

Antal ord: 9175

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	4
1.1 Syfte och frågeställningar.....	4
1.2 Disposition.....	5
2. Bakgrund.....	6
2.1 Svenskt Näringsliv.....	6
2.2 Läroplaner.....	6
3. Teori.....	8
3.1 Medborgarskap.....	8
3.2 Aktiveringens politik.....	9
4. Metod och material.....	11
4.1 Metod.....	11
4.1.1 Idéanalys.....	11
4.1.2 Dimensioner.....	11
4.2 Material.....	14
4.2.1 Offentligt tryck.....	14
4.2.2 Skolmaterial.....	14
4.3 Avgränsning och urval.....	14
4.4 Förförståelse och validitet.....	15
5. Resultat.....	16
5.1 Svenskt Näringslivs skolmaterial.....	16
5.1.1 Medborgarfostran.....	16
5.1.2 Aktiveringens politik.....	17
5.1.3 Det kommunitära medborgarskapet.....	18
5.1.4 Det oberoende medborgarskapet.....	20
5.1.5 Sammanfattning av Svenskt Näringslivs skolmaterial.....	22
5.2 Lgr11.....	23
5.2.1 Medborgarfostran.....	23
5.2.2 Aktiveringens politik.....	24
5.2.3 Det kommunitära medborgarskapet.....	25
5.2.4 Det oberoende medborgarskapet.....	25
5.2.5 Sammanfattning av Lgr11.....	26
5.3 Likheter och skillnader mellan skolmaterial och Lgr11.....	27
5.3.1 Likheter.....	27
5.3.2 Skillnader.....	28
6. Slutdiskussion.....	29
7. Referenser.....	30

1 Inledning

Svensk grundskola är en obligatorisk skolform med ett kunskapsuppdrag och ett demokratiuppdrag, vilket bland annat inbegriper att fostra elever till ansvarsfulla och demokratiskt tänkande medborgare (Kjellgren 2007, s. 125). Skolan ska även återspegla samhället vilket gör att det ständigt ställs nya krav på vilka värden som bör främjas i skolundervisningen och i dess medborgarfostran. Utbildningen har ett betydande inflytande över allmänhetens syn på medborgaridealet, ett ideal i ständig förändring (Dahlstedt & Olson 2013, s. 12f).

Politiska beslut påverkar vilka värderingar som förmedlas till skolans elever. Utöver politiska partier, försöker andra politiska aktörer driva igenom sin egen agenda inom utbildningsväsendet. En av dessa är Svenskt Näringsliv (SN), en arbetsgivarorganisation som företräder privata företag i Sverige och som bland annat inriktar sig mot utbildningsväsendet med syfte att stärka sambandet mellan näringsliv och skola, samt öka intresset för entreprenörskap. Då SN riktar sig mot utbildningsväsendet med en tydlig måldefinition är det relevant att undersöka vilka medborgarideal som utmejslas i det skolmaterial SN producerar. Vi vill sedan undersöka om det finns några eventuella likheter eller skillnader mellan dessa ideal och skolans medborgarideal som framkommer i läroplanen (Lgr11).

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka vilka slags medborgarideal som förespråkas av SN och i den svenska grundskolan och därefter dra slutsatser kring vad SN:s inblandning i utbildningssektorn kan innebära. Utifrån studiens syfte och med hjälp av relevanta teorier ställs frågeställningarna:

Vilka medborgarideal beskrivs i Svenskt Näringsliv skolmaterial?

Vilka medborgarideal beskrivs i grundskolans läroplan?

Vilka eventuella likheter och skillnader vad gäller medborgarideal finns?

För att besvara frågeställningen tar uppsatsen utgångspunkt i teorier om medborgarskap samt aktiveringens politik med avsikten att undersöka vilka

medborgarideal som framhävs i skolans läroplan (Lgr11) och SN:s skolmaterial. Med *“medborgarideal”* åsyftas här egenskaper som de olika parterna anser eftersträvansvärda. Teorier och begrepp definieras och förklaras utförligt i teoriavsnittet. Vårt metodologiska tillvägagångssätt kommer bestå av en kvalitativ idéanalys av primärmaterialet där två dimensioner av medborgarskap appliceras. SN:s skolmaterial och skolverkets läroplan ska inte ses som jämförbara, intentionen är därmed inte göra en komparativ studie.

1.2 Disposition

Inledningsvis har en beskrivning över uppsatsen gjorts där syfte och frågeställningar presenterats. I följande kapitel introduceras uppsatsens ämne genom en kortare bakgrund till det valda ämnet. I kapitel 3 redogörs för uppsatsens teoretiska ramverk noggrant. I nästföljande avsnitt, kapitel 4, presenteras uppsatsens metod tillsammans med en metodologisk operationalisering av uppsatsens analysverktyg vilken även förankras med uppsatsens teoretiska ramverk. Kapitel 5 besvarar de tre frågeställningarna i tre olika etapper där en teoretisk och metodologisk sortering av det empiriska materialet görs. Avslutningsvis genomförs en slutdiskussion i kapitel 6 där uppsatsens övergripande frågeställning besvaras.

2 Bakgrund

2.1 Svenskt Näringsliv

SN är en arbetsgivarorganisation som företräder privata företag i Sverige. De representerar 50 medlemsorganisationer, branschorganisationer och arbetsförbud med sammanlagt 60 000 medlemsföretag. SN är en medlemsstyrd organisation och är den mest tongivande företrädaren för näringslivet. De jobbar på uppdrag av sina medlemsföretag och arbetar aktivt med politisk opinionsbildning, i syfte att ge företag så bra förutsättningar att växa och etablera sig som möjligt. En primär del av SN:s arbetsuppgifter är att bedriva lobbyarbete gentemot beslutsfattare och värna om lagstiftning som gynnar företagsklimatet. SN:s utbildnings- och innovationsavdelning distribuerar och trycker gratis skolmaterial för elever och lärare, både på grundskole- och gymnasienivå. Skrifterna berör ämnen som ekonomi och näringsliv, men också miljö samt migration (Svenskt Näringsliv 2013d).

2.2 Läroplaner

Läroplanen för grundskolan har historiskt sett varit ett dokument som innehåller övergripande mål, riktlinjer och värderingar. Det är en förordning utfärdad av regeringen och är följaktligen ett politiskt dokument som till viss del uttrycker politiska avsikter, men även är ett styrmedel för undervisningens innehåll. En av grundskolans huvuduppgifter är att förbereda eleverna för anpassning till samhället genom att förmedla grundläggande kunskaper och värden (SOU 1992: 94). I Sverige utfärdades läroplaner 1962 (Lgr62), 1969 (Lgr69), 1980 (Lgr80), 1994 (Lpo94) och nu senast 2011 (Lgr11).

Under 1960- och 1970- talen fostrades elever främst till att bidra till uppbyggandet av det svenska folkhemmet och anpassning till den svenska modellen. Även vikten av ett solidaritetsansvar och insikten om att medborgaren utgör en del av ett större sammanhang sattes i fokus (Lgr69, s. 13f). I Lgr80 inriktades skolans mål mycket på att fostra eleverna till att utveckla egenskaper som kunde bära upp och förstärka demokratiska principer. Precis som under tidigare decennier skulle eleverna bidra till samhället men tyngdpunkten lades på att fostra till en känsla för etik, solidaritet och

medvetenhet om samhällsgemenskapen (Lgr80, s. 18f). Under 1990- talet växte en idé om en ny svensk modell fram och individualisering samt anpassning till arbetslivet blev allt viktigare (Dahlstedt & Olson 2013, s. 75f). Skolan skulle fortfarande vila på en demokratisk värdegrund men eleven skulle nu även utveckla en förmåga att ta ansvar för sin egen utbildning och kunna läsa av vilka behov som fanns på arbetsmarknaden (Lpo94, s. 8). Läroplanens vidare utveckling analyseras i teoriavsnittet samt uppsatsens resultatdel.

3 Teori

3.1 Medborgarskap

Utbildning är inte bara en fråga om kunskaper och färdigheter, utan även om att fostra och forma morgondagens medborgare. Dahlstedt och Olson (2013) beskriver skolan som just fostrare av framtidens medborgare och vilken typ av individer som ska fostras inom utbildningsväsendet. Medborgarfostran knyter an till ett omdiskuterat begrepp inom samhällsvetenskapen, nämligen *medborgarskap*. Dahlstedt och Olson (2013, s. 13ff) liksom många andra samhällsvetenskapliga forskare tar avstamp i sociologen Thomas Humphrey Marshalls (2013 [1950]) beskrivning av medborgarskap, vilket innebär ett fullvärdigt medlemskap i samhällsgemenskapen. Medlemskapet ska ses som ett socialt kontrakt mellan individ och stat, som ger den enskilde medborgaren en rad olika rättigheter och skyldigheter. Marshall delar in de medborgerliga rättigheterna i tre kategorier, *civila*, *politiska* och *sociala*, som han menar på har historiskt vuxit fram i den ordningen (Dahlstedt & Olson 2013, s. 13).

För att kunna få en djupare förståelse för hur medborgare fostras behöver en rad olika processer, företeelser och villkor i samhället undersökas. I kontrast till Marshalls definition av medborgarskap, utgår Barbara Cruikshanks teori från att människor inte föds som medborgare, de skapas (Dahlstedt & Olson, 2013, s. 15). Medborgarskapet utifrån Cruikshanks perspektiv har ingen bestämd form eller är på förhand givet, utan handlar istället om ett livslångt skapande av medborgaren. Med utgångspunkt att betydelsen av begreppet *medborgarskap* byts ut mot *att medborgarskapa* blir det tydligare att uppfattningen om medborgarskap är något som ständigt skapas och förändras, snarare än något förutbestämt som alla är. Perspektivet breddar förståelsen om medborgarskapet som subjekt och lyfter fokus från relationen mellan individ och stat. En demokratisk medborgare ses enligt Cruikshanks perspektiv som ett resultat av ett föränderligt livslångt fostransprojekt som försiggår i alla olika samhällssfärer (Dahlstedt & Olson 2013, s. 17f). Genom utbildning skapas och återskapas samhället och på så sätt formas morgondagens medborgare. I och med utgångspunkten att fostran av framtidens medborgare förändras över tid, speglas våra nuvarande ideal i medborgarskapandet och påverkar vilka medborgerliga kvaliteter och egenskaper som betraktas som önskvärda (ibid). Skolan bidrar sålunda till att forma det medborgarideal som anses önskvärdt för samhället. Frågan är: vilken typ av medborgare som anses önskvärd i dagens skola?

Utifrån denna förståelse av medborgarskapet, blir det relevant att studera utbildningen som ett ständigt pågående skapande av en önskvärd medborgare. Samtidigt förvandlas i grunden innebörden av att vara medborgare. Från att ha varit tämligen väl definierat subjekt, med en bestämd uppsättning rättigheter och skyldigheter, blir medborgaren i allt högre grad ett ständigt föränderligt subjekt. Den enskilda medborgarens rätt till en omfattande välfärd har till viss grad ersätts av medborgarens plikt att vara aktiv samhällsmedborgare, genom att jobba och ”göra rätt för sig”. Ökat samhälleligt fokus på individen leder till att medborgare måste skaffa den välfärd hen behöver och förmår (Dahlstedt 2009, s. 20ff). Utvecklingen säger något generellt om en pågående omvandling inom svensk politik, där ett nytt medborgarideal har vuxit fram, *den aktiva medborgaren*. Samhället ska i allt större grad vila på ett aktivt medborgarskap. Den önskvärda medborgaren ska vara aktiv, deltagande och ta ett stort personligt ansvar medan den icke önskvärda medborgaren betraktas som passiv och osjälvständig (Dahlstedt & Olson 2013, s. 74).

Utvecklingen har fortskridit inom utbildningsväsendet delvis pga. Lissabondeklarationen, som formulerar att Europa inom en tioårsperiod ska bli ”världens mest konkurrenskraftiga och dynamiska kunskapsekonomi” (CEC 2001, s. 1). Idémässigt har synen på utbildning förskjutits från ett kollektivt till ett individuellt ansvar, med betoning på individuella värden som: valfrihet, likvärdighet och konkurrenskraft. Således får utbildning som uppgift inom samhällsbygget att säkerställa unga medborgares anställningsbarhet, vilket påvisar en ökad anpassning till arbetsmarknadens efterfrågan på viss arbetskraft (Dahlstedt & Olson, 2013, s. 19ff).

Synen på medborgarfostran ska enligt Dahlstedt & Olson (2013, s. 74f) ses som ett projekt riktat mot arbetsmarknaden och ekonomins behov, varje individ bör kunna vara flexibel i sina livsval samt kunna anpassa dem till internationella förändringar inom ekonomi, teknik och arbete. I linje med att skapa mer flexibla och aktiva medborgare bör även elever bli mer entreprenöriella. Utbildningen ska fostra framtida företagare som kan bidra till landets arbetsmarknad och ekonomi (ibid).

3.2 Aktiveringens politik

Sverige har gått från att vara en nationellt baserad välfärdsregim till att röra sig mot en ”post national workfare regime”. En workfare-regim har tydliga neoliberala inslag och präglas av konkurrenskraft och flexibilitet. Enligt Dahlstedt & Olson (2013, s. 30) har de medborgerliga rättigheter och skyldigheter kastats om: Rättigheter har ersätts av skyldigheter. Individen sätts i fokus och det kollektiva i periferin. Individen betraktas

som friare och är skyldig att vara mer ansvarstagande samt aktiv i alla beslut (Dahlstedt 2009, s. 20ff). Dahlstedt menar att samhället i och med förändringen mot en workfare-regim har idealiserat det aktiva medborgarskapet, gentemot ett tidigare medborgarskap som upplyfts som passivt. Med aktiveringens politik menas en politik som med hjälp av olika tekniker ska skapa aktiva och ansvarstagande medborgare. Ett område i vilket idealet om den aktiva medborgaren vuxit sig allt starkare är utbildningsväsendet (Dahlstedt 2009, s. 9f).

I början av 1990- talet kom utformningen av skolan att handla allt mer om en anpassning till "framtidens kunskapssamhälle och serviceekonomi" (Dahlstedt 2009, s. 77). Det ansågs nödvändigt att förändra den svenska skolan för att på ett bättre sätt kunna möta de nya kraven som ställs på medborgarna efter ökad globalisering och internationell konkurrens. Denna omställning av skolan skulle främst grundas i en ökad valfrihet och annorlunda typer av inläring för att på så sätt främja elevernas personliga utveckling (ibid).

Enligt Dahlstedt och Olson (2013) ses utbildningen som en investering som ska ge Sverige en bra avkastning i form av internationell konkurrenskraft och ökad tillväxt. Aktiveringens politik inom utbildningsväsendet och dess medborgarfostran blir således ett konkurrensmedel för den svenska staten. Det humana kapitalet kan investeras i, genom att skapa incitament och förutsättningar för medborgare att ha ett livslångt lärande vilket ska ge avkastning till Sverige i internationella sammanhang. Begreppet livslångt lärande är en viktig del av aktiveringens politik och ska ses som ett samtida existensvillkor: allt lärande är livslångt och lärandet försiggår överallt i samhället. Det livslånga lärandet utgår från individen, det är den enskilde individen som under livets gång aktivt ska lära sig (Dahlstedt & Olson 2013, s. 110). Aktiveringens politik och dess styrning har som mål att förmå individen att "optimera sina val, sin duglighet och konkurrenskraft under turbulenta marknadsbetingelser" (Dahlstedt 2009, s. 30). Följaktligen ses medborgare som entreprenöriella subjekt som ser sitt liv som ett företag där ens egna humankapital ska maximeras och vårdas så avkastningen blir så hög som möjligt (ibid).

Aktiveringens politik har kommit att genomströmma hela samhället, i vilket utbildningsväsendet är en väsentlig del. Skolan präglas av aktiveringens politik och dess ideal om ansvar, livslångt lärande och entreprenörskap, ideal som ska främjas inom skolans fostrande roll. Den aktiva medborgaren har inte längre friheten att välja sina val i livet, utan det är numera en plikt att aktivt förstå och leva sitt liv i samhörighet med valets principer. Utbildningen fostrar elever till medborgerliga subjekt som är benägna och kompetenta att göra aktiva val (Dahlstedt 2009, s. 29).

4

Metod och material

4.1 Metod

För att besvara uppsatsens frågeställningar tillämpas en kvalitativ textanalytisk metod som är utformad som en idéanalys. Den idéanalytiska metoden ska sedan appliceras på studiens primärmaterial som utgörs av publikationer och offentligt tryck, närmare bestämt Svenskt Näringslivs (SN:s) skolmaterial för grundskoleelever samt läroplanen för grundskolan, förskolan och fritidshemmet 2011 (Lgr11).

4.1.1 Idéanalys

Den idéanalytiska metoden ska fungera som ett redskap för att analysera texter via de idéer som läggs fram. Genom att analysera begrepp eller formuleringar kan man beskriva, förklara eller kritisera de uppfattningar som presenteras. Ludvig Beckman (2005) förklarar idéanalysen som "det vetenskapliga studiet av politiska budskap" (s. 9) vilket antyder att de idéer som bör lyftas fram utgör en beståndsdel av en ideologi. Då uppsatsens syfte är att lyfta texternas idéer och analysera vad de har för mening och ursprung är en funktionell idéanalys att föredra framför en innehållslig som snarare kritiserar budskapen i en text.

Avsikten med en idéanalys kan antingen vara att beskriva, förklara eller ta ställning till textinnehållet (Beckman 2005, s. 14). Då vi vill granska eventuella skillnader mellan SN:s skolmaterial och skolans läroplan, kommer analysen vara både beskrivande i tolkningen av innebörden av texternas budskap, samt förklarande budskapens innebörd.

4.1.2 Dimensioner

När en idéanalys genomförs måste ett analysverktyg användas. Framförallt två typer av analysverktyg brukar användas inom idé- och ideologianalys vilka är idealtyper eller dimensioner. De ska fungera som kategorier som gör det möjligt att studera den fråga man vill besvara utifrån den valda teoretiska utgångspunkten som i vårt fall är medborgarskapet (Bergström & Boréus 2005, s. 159f). Uppsatsens analysdel kommer

utgå ifrån dimensioner då det tillåter kreativitet i utformandet av analysverktyg och sedermera även i själva analysen. Det är samtidigt viktigt att dimensionerna är så uttömmande och konsistenta som möjligt (Bergtröm & Boréus 2005, s. 164f). Med utgångspunkt i Marshalls teori om socialt, civilt och politiskt medborgarskap har de engelska forskarna Butcher & Mullard (2001 [1993]) utvecklat en modell med olika dimensioner av medborgarskap, som var och en innehåller olika innebörder och definitioner av begreppet medborgarskap.

Marshalls uppdelning av medborgarskap har fått kritik då vissa hävdar att dagsaktuella frågor inte kan analyseras utifrån den klassiska teorin om socialt, politiskt och civilt medborgarskap eftersom den utgör en för snäv beskrivning och ofta måste kompletteras. Medborgarskapsbegreppet behöver vara aktuellt och förankrat i människors vardagsliv för att kunna ges mening i en analys (Gynnerstedt 2001, s. 340f). Då uppsatsens teori utgår ifrån att medborgare skapas och att medborgarskapandet är i ständig förändring ger Butcher & Mullards (2001 [1993]) dimensioner oss möjlighet att beskriva och analysera ett skapat medborgarideal. Dimensionerna som utgör analysmodellen är följande:

Det oberoende medborgarskapet som kretsar kring liberalism, marknad och konkurrens. En fri marknad med privat ägande och konkurrens är målsättningen. Staten ska vara stark men begränsad till att försvara individuella fri- och rättigheter. Den oberoende medborgaren tar rationella och medvetna beslut som grundas på kunskap och information för att maximera sitt eget välmående. Hen lever hellre i ett marknadsstyrt samhälle som eventuellt missgynnar vissa grupper än med den politiska processen som man anser orättvist och godtyckligt (Gynnerstedt 2001, s. 342).

Det kommunitära medborgarskapet, (den plikttrogne medborgaren), skulle kunna beskrivas som motsatsen till den oberoende medborgaren då hen är rotad i det omgivande samhället och individuella fri- och rättigheter endast anses relevanta om de sätts in i en social kontext. Individen kännetecknas genom tillhörighet, vänskap, engagemang samt en stark förankring i samhällslivet. Medborgarskapet innebär för den kommunitära medborgaren att samhället ger individen rättigheter men förutsätter också att individen bidrar till samhället, vilket är den stabila grunden som ger människor en känsla av tillhörighet och varaktighet (Gynnerstedt 2001, s. 343f).

Det offentliga medborgarskapet innefattar en stark betoning av det offentliga rummets betydelse och vikten av ett engagemang i det allmänna genom att lyssna på andra, acceptera olikheter och betona vikten av en demokratisk miljö genom kompromiss och beslut som fattas i det offentliga (Gynnerstedt 2001, s. 342).

Det berättigade medborgarskapet bygger vidare på det oberoende medborgarskapet, men lägger till en social dimension. Det finns en stark tro på den representativa demokratin och den kollektiva välfärden. Det berättigade medborgarskapet inkluderar en tillgång till välfärd som inte ska baseras på inkomst utan behov. En effektiv välfärdsstat kräver också ansvarsutkrävande av de styrande. Det berättigade medborgarskapet bygger på en social dimension, representativ demokrati och universella rättigheter (Gynnerstedt 2001, s. 343).

Vi har valt att analysera primärmaterialet enbart utifrån dimensionerna *det oberoende medborgarskapet* och *det kommunitära medborgarskapet*. De båda dimensionerna skiljer sig avsevärt åt och är tydligt avgränsade och uttömmande. Vår teori bygger på en föreställning om att samhället i allmänhet och skolan i synnerhet driver en politik och utbildning med syfte att aktivera medborgare och förbereda dem för arbetslivet. Genom att jämföra det oberoende medborgarskapet där marknad, liberalism och valfrihet är framträdande med det kommunitära medborgarskapet som representerar andra värden som engagemang, tillhörighet och ansvar tror vi oss kunna utforma tydlig analysram i vilket medborgaridealen kan utmejslas och pröva vår teori. Det offentliga och det berättigade medborgarskapet knyter inte lika tydliga an till uppsatsens teori, och analysramen hade heller inte blivit lika avgränsande och uteslutande.

<i>Det oberoende medborgarskapet</i>	<i>Det kommunitära medborgarskapet</i>
Valfrihet Marknad Konkurrens Rationella beslut	Ansvar Tillhörighet Vänskap Engagemang

4.2 Material

4.2.1 Offentligt tryck

Skolans undervisning styrs delvis av läroplaner, kursplaner och ämnesplaner. Läroplanen är en förordning som utfärdas av Sveriges regering som sedan ger Skolverket uppdraget att implementera innehållet i Sveriges skolor (Skolverket 2015). Den senaste läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 (Lgr11) innehåller skolans värdegrund och uppdrag, skolans övergripande mål samt riktlinjer för utbildningen. Läroplanen utgör således grunden för hur skolans undervisning och värdegrund ska utformas, och utgör en viktig del i vårt material.

4.2.2 Skolmaterial

SN arbetar enligt dem själva aktivt för att stärka samverkan mellan skola och näringsliv samt öka fokusering på entreprenörskap i skolan. Skolmaterialet produceras i syfte av att vara komplement till ordinarie läromedel och berör ämnen inom entreprenörskap, ekonomi, arbetsmarknad och miljö. Skolmaterialet består av totalt fem skrifter som enligt SN själva behandlar ”ekonomi, entreprenörskap, arbetsmarknad, miljö med mera” (Svenskt Näringsliv 2013a). Materialet riktar sig till elever i årskurs 7-9 och har titlarna *iPraktiken - Skola*, *iPraktiken - Företag*, *iPraktiken - Elev*, *Jag, en entreprenör?* *Samverkan skolan – näringsliv*.

4.3 Avgränsning och urval

Valet av primärmaterial har avgränsats till läroplanen och skolmaterial från SN riktat mot grundskoleelever vilket beror på att för denna skolform gäller skolplikten och den aktuella läroplanen berör således nästan alla. Det finns även läroplaner för grundsärskolan, specialskolan och sameskolan men anledningen till att de inte förekommer i resultatdelen är att SN inte uttalat riktar sig mot dessa grundskoleutbildningar (Svenskt Näringsliv 2013a). Det finns även en läroplan för gymnasieskolan samt skolmaterial från SN riktat mot gymnasieelever men då vi vill kunna generalisera så mycket som möjligt ter sig grundskolan lämpligare för analys. Gymnasieskolan är inte obligatorisk och dessutom förekommer flera olika typer av program och inriktningar vilket gör det svårare att dra några allmänna slutsatser utifrån vårt resultat.

Vår avsikt, som framgår i inledningen är inte att jämföra grundskolans läroplan med SN:s skolmaterial då de inte kan anses jämförbara eller jämbördiga. Läroplanen

(Lgr11) är en förordning som är utfärdad av regeringen och som anger de mål och värden som ska genomsyra undervisningen i nästan alla grundskolor i landet (Skolverket 2015). SN:s skolmaterial däremot, är ett material framtaget av en intresseorganisation med en tydlig agenda. Användandet av skolmaterialet är även frivilligt vilket innebär att det är svårt att avgöra hur många elever som nås av dess budskap. Vår avsikt är istället att genom att titta på både SN och skolans medborgarideal se vilka eventuella skillnader som kan finnas och därefter diskutera vad skolans användning av SN:s skolmaterial kan innebära.

Slutligen är det också viktigt att poängtera att det även finns fler bidragande faktorer i skapande av framtidens medborgare än bara skolan. Familj, vänner, media och mycket annat medverkar till att fostra ett specifikt ideal. Dock kan skolan ses som en betydande komponent i denna fråga och gängse normer i skolan kan ses som en måttstock för vilka ideal och värderingar som för tillfället råder i samhället.

4.4 Förförståelse och validitet

En förförståelse kring vilken typ av medborgarideal som skulle framgå i SNs skolmaterial var svårt att undgå. En intresseorganisation med syfte att arbeta för ett konkurrenskraftigt Sverige samt ökad företagsamhet förmodas föredra en medborgare som gynnar dess syfte. Även vad gäller i utläsningen medborgarideal i skolans läroplan fanns det en förförståelse av att skolan gått från en kollektivistisk och inkluderande hållning till en mer individualistisk hållning som uppmuntrar den aktiva medborgaren, något vi ville undersöka.

Validiteten torde öka och problematiken med vår förförståelse minska i och med att den teoretiska utgångspunkten är tätt kopplad med metodval och till följd av det applicerbar på studiens syfte.

5

Resultat

Kapitlet är indelat i tre avsnitt där vårt empiriska material, var för sig, först analyseras utifrån teorierna om medborgarskapande och aktiveringens politik. Därefter appliceras de två medborgardimensionerna på materialet. De två första avsnitten avslutas med en sammanfattning av resultatet. Slutligen förs en diskussion kring de två materialens likheter och skillnader.

5.1 Svenskt Näringslivs skolmaterial

5.1.1 Medborgarfostran

“Skolans uppdrag är att rusta eleverna för framtiden. Den ska skapa förutsättningar för att de ska kunna skaffa sig de kunskaper och kompetenser som de kommer att behöva. Det är ett stort uppdrag och skolan ska inte lösa det på egen hand utan behöver samarbeta med andra. Jag är övertygad om att samarbete med företag och arbetslivet är särskilt viktigt” (Svenskt Näringsliv 2015a, s. 3)

Dahlstedt & Olson (2013, s. 74f) hävdar att medborgarfostran allt mer kommit att ses som ett projekt riktat mot arbetsmarknaden och ekonomins behov. Skolans roll som fostrare av aktiva medborgare påhejas av SN som nästintill ser det som en nödvändighet och ett sätt att ”höja kvalitén i utbildningen och göra den mer verklighetsförankrad.” (Svenskt Näringsliv 2015a, s. 9). SN menar att det är viktigt att elever genom praktik och kontakt med arbetslivet får en bättre förståelse för och inspireras av hur företag fungerar. Skriften genomsyras således av argument för aktiveringens politik. SN anser det vara viktigt att elever i grundskolan får chansen att pröva på framtida arbeten. Skolmaterialet ska fostra för arbetslivet, någonting som Dahlstedt och Olson (2013, s. 109ff) anser representera en primär del av utbildningen sedan 2000-talet. Med anpassningar till arbetslivet strävar skolan dessutom efter att öka kontaktytorna mellan arbetsliv och elev. Genom att tidigt integrera näringslivet i utbildningen kan det enligt SN öka förståelsen av vad som krävs av eleven, och företagen får samtidigt en chans att påverka utbildningen i en riktning som anses vara näringslivspositiv (ibid). Medborgarfostran sker alltså i samverkan med lokalsamhället och proaverksamhet fostrar enligt SN aktiva och ansvarstagande medborgare.

“Kontakten med närsamhället är viktig för att barnen ska förstå varför de går i skolan. Barnen blir mer motiverade när de ser att det de lär sig i skolan kommer till användning i arbetslivet. Då tycker de att det är roligare att gå i skolan.” (Wester 2014, s. 15).

Närsamhället får ingen specifik definition i citatet, men eftersom skriften (Wester 2014) handlar om samverkan mellan skola och näringsliv kan man utläsa att närsamhället också inkluderar näringslivet. Samverkan mellan näringslivet och skolan som ska fostra god arbetskraft och skolans demokratiskt fostrande roll ses här inte som två motpoler. Tvärtom, kompletterar de varandra och har blivit två integrerande delar i skolans medborgarfostrande roll (Dahlstedt & Olson 2013, s. 115). Marknadens principer är normaliserade och det oberoende medborgarskapet utesluter inte det kommunitära. SN framhåller hur elever blir mer motiverade när deras kunskap kan realiseras i arbetslivet. Det blir allt viktigare för elever att i tidig ålder anpassa sig till efterfrågan på arbetsmarknaden och framhäva sitt framtida jag (Dahlstedt & Olson 2013, s. 123).

5.1.2 Aktiveringens politik

Dahlstedt (2009, s. 30) skriver att aktiveringens politik kan beskrivas som ett mål för att förmå eleven att maximera sin duglighet och konkurrenskraft under oroliga marknadsbetingelser. Eleven ska bli ett ”entreprenöriellt subjekt” som bör sträva efter att öka sitt humankapital och staka ut sin egen framtid. Detta mål blir tydligt i skolmaterialet då SN argumenterar för värdet av att individen skapar goda förutsättningar för sig själv och sedermera för andra. En entreprenör framställs som ett åtråvärt livsmål där framgång och individuell frihet kan leda till samhällsnytta (Stenberg & Dahlén 2015).

”Om du vill ha ett eget företag är det extra värdefullt att tidigt kunna förutspå trender för att din verksamhet ska ha de bästa möjligheterna att klara sig. Om du försöker titta in i framtiden, vad skulle du vilja göra?” (Stenberg & Dahlén 2015, s. 13).

Citatet ovan visar på att SN förespråkar aktivitet, flexibilitet och konkurrenskraft. Precis som Dahlstedt & Olson (2013, s. 74f) skriver ses dessa egenskaper som önskvärda för att möta arbetsmarknadens och ekonomins behov. För att Sverige ska bli ett framgångsrikt och konkurrenskraftigt land krävs det, enligt SN att framtidens medborgare, alltså eleverna, tidigt lär sig vad som krävs för att uppnå medborgaridealet. Man pekar på en föränderlig värld där arbetsmarknaden är i ständig förändring och där ”Yrken förändras, branscher förändras, nya branscher uppstår och andra branscher försvinner” (Stenberg & Dahlén 2015, s. 40). För att klara sig i denna

skiftande tillvaro krävs en individ som kan anpassa sig till globalisering, ny teknik och ekonomi (Dahlstedt & Olson 2014, s. 12). Praoverksamhet blir enligt SN en viktig pusselbit för att aktivera eleverna och anpassa dem till arbetslivet vilket gör dem mer anställningsbara (Svenskt Näringsliv 2013b). Praoverksamheten kan lära eleverna att bli motiverade och förmögna att ta egna initiativ samt aktivt sträva efter vara ansvarstagande medborgare (Dahlstedt, 2009, s. 28ff). Som exempel för att aktivera medborgaren menar SN att skolan ska uppmuntra elever till att själv söka praktikplats:

”Vi ska alla dra vårt strå till stacken. Idag är det många elever som själva skaffar sina egna praktikplatser och vi märker också att många arbetsgivare föredrar det på det viset.” (Svenskt Näringsliv 2015a, s. 5).

Här framgår det att SN menar skolan till att stimulera elevernas förmåga att aktivt ta egna initiativ för att fostras inför arbetslivet och samtidigt tillfredsställa arbetsgivarna. Eleverna uppmanas också att söka en praktikplats baserat på sina egna intressen. Genom att visa framfötterna och ta initiativ ökar enligt SN elevens valmöjligheter, och även chanser till ett framgångsrikt yrkesliv. Men valfriheten får heller inte gå för långt. Enligt SN anses vissa val mer rätt än andra, nämligen val som leder till företagsamhet och samhällsnytta (Wester 2014, s.5). Precis som Dahlstedt & Olson (2013, s. 112) beskriver har arbetslivets inflytande över utbildningen kommit att stärkas, i hopp om att elevernas val ska gynna ekonomin och tillväxten.

För att kunna uppnå SN:s medborgarideal krävs också en vilja att lära och framför allt det livslånga lärandet. SN skriver att det är allt vanligare att byta arbetsplats flera gånger under sin livstid vilket antingen kan innebära att vara anställd eller att ”anställa sig själv” (Stenberg & Dahln 2015, s. 19). Det livslånga lärandet och viljan att skapa samt vara aktiv framställer SN nästintill som ett måste, inte bara en möjlighet.

5.1.3 Det komunitära medborgarskapet

Den komunitära medborgaren lever i en omgivning som karakteriseras av rättigheter och skyldigheter. Den komunitära medborgaren vet sin plats i samhället och vad som förväntas av hen, faktorer som även betonas i SN:s material. SN ger ett stort antal tips på hur eleven ska bete sig, klä sig och prata om under sin prao för att tillfredsställa företagets förväntningar och samtidigt ha så goda chanser som möjligt att få komma tillbaka eller erbjudas fortsatt anställning (Svenskt Näringsliv 2013b, s. 19). Med andra ord har eleven tydliga skyldigheter gentemot företaget. Även om eleven rör sig inom företagsvärlden där marknad och konkurrens styr framhålls en förväntan på att eleven ska veta sin plats samt ta ansvar i en social kontext, något som är typiskt för det komunitära medborgarskapet (Gynnerstedt 2001, s. 347).

Förutom ansvar nämns andra komunitära medborgaregenskaper såsom vänskap och engagemang som viktiga medborgarideal i SN:s skolmaterial. Dock nämns vänskap och engagemang i syftet att leda till ett ökat nätverk eller anställningsbarhet. Tillhörigheten är enligt SN ett sätt att nätverka, och vänner ses som potentiella framtida kollegor och arbetsgivare (Svenskt Näringsliv 2013b, s. 10ff). Förväntningar på eleven ska skapa stabilitet och förberedelse inför framtiden. Genom att engagera sig, ta initiativ och nätverka ska praktiken kunna gynna både företaget och eleven själv. Om eleven uppfyller dessa förväntningar fullgör hen sina skyldigheter gentemot företaget, samtidigt som SN menar att eleven själv kan få något ut av det (Svenskt Näringsliv 2013b, s. 19). Frågan är om det är de rättigheter som den komunitära medborgaren efterfrågar?

”Har du tänkt på varför du går i skolan och vad du ska ha allt du har lärt dig till? Dina lärare eller andra vuxna har säkert sagt att du går i skolan för din egen skull, vilket det finns en poäng i. Men vad händer om du vänder på svaret? Tänk om det är så att du går i skolan för någon annans skull? För vems skulle det i så fall vara?” (Stenberg & Dahlén 2015, s. 19)

Den komunitära (plikttrogna) medborgaren ses som motsatsen till den oberoende medborgaren, individen blir fullkomlig genom samhället och inte tvärtom (Gynnerstedt 2001, s. 347). SN framlyfter i citatet ovan hur morgondagens medborgare ska fostras utifrån förståelsen om att skolans kunskaper ska resultera i samhällsnytta. Elever har rättigheten att gå i skolan, men blir skyldiga att omvandla sina teoretiska kunskaper till någonting praktiskt som kan bidra till samhället. Ansvaret för samhällsbyggandet ligger hos individen och samhället ska inte styra och dirigera sina beslut nedåt. Istället bör de ”koordinera och följa upp”, vilket exemplifierar att skyldigheterna dominerar över rättigheterna (Dahlstedt, 2009, s. 30). Följande citat påvisar att SN stundtals upplyfter hur den plikttrogna medborgaren utifrån ett samhällsansvar och engagemang tillgodoser lösningar till övriga samhällsmedborgare, entreprenörskap blir ett sätt för individen att bidra till samhället. ”Ofta drivs ett företag av en person som är bra på något och hjälper andra som inte är lika bra på det eller inte har tid själva” (Stenberg & Dahlén 2015, s. 8).

Å ena sidan ska företag drivas av personer som vill hjälpa andra, å andra sidan ska företag bedrivas med ett tydligt vinstsyfte. Distinktionerna sinsemellan ses inte som ett problem, utan ses snarare som varandras nödvändigheter: ”Men om man vill och vågar så är det inte så svårt och det finns en massa hjälp att få på vägen” (Stenberg & Dahlén 2015, s. 11). Strävan efter att lyckas kommer utifrån ett ansvar och ett engagemang vilket är två komunitära värden, men medborgaren ska till skillnad från de komunitära värdena inte vara förankrad i samhället, utan istället utgå från individen. Sålunda ses de komunitära värdena som en språngbräda till de oberoende:

Engagemang och samhällsansvar ska leda till rationella beslut som gynnar företag på en öppen marknad med konkurrens.

Entreprenören som SN lyfter fram präglas även av omdöme att jämföra andras kompetenser och förmågor. Dahlstedt och Olson (2013, s. 88) beskriver att det är de förändrade villkoren inom arbetslivet som har gjort att kännetecknen som anställningsbarhet, flexibilitet och ansvarstagande är önskvärda. SN:s ideala medborgare formas primärt som ett arbetslivsorienterat och ekonomiskt projekt.

”Man kan träffas för att diskutera olika saker, men idag är det också vanligt att träffas på nätet via exempelvis Facebook, Twitter och LinkedIn. Det betyder ju att du kan ”träffa” människor både nära dig och från hela världen som kan hjälpas åt och diskutera frågor som har med företaget att göra”(Stenberg & Dahlén 2015, s. 14).

SN försöker slå hål på myten att de som är egenföretagare ofta är ensamma genom att påvisa hur närheten till andra människor i ett modernt samhälle sker på nya sätt. Det kommittära medborgarskapet bygger på idén om att individen känns igen genom tillhörighet och vänskap med förankring i samhället (Gynnerstedt 2001, s. 343). Tillhörigheten med andra företagare påvisas vara viktig för den enskilde entreprenören, dels för vänskapens skull men också för att företaget ska kunna växa samt utbyta kunskaper. Vänskap och tillhörighet är värden SN förmedlar med en avsikt om att individens företag ska kunna ackumulera sitt kapital och tillgodose kunskap samt ett bredare nätverk vilket står i skarp kontrast till det kommittära medborgarskapet och dess syfte.

5.1.4 Det oberoende medborgarskapet

Det oberoende medborgarskapet går att anknyta till marknadsliberalism, konkurrens och marknadsekonomi. Individen fattar rationella beslut för att maximera sitt eget välmående och anpassar sig till marknadens villkor. Besluten är rationella och grundar sig på kunskap och information, således är individen beredd att ta eventuella konsekvenser av sina beslut. (Gynnerstedt 2001, s. 343). Betydelsen, enligt SN, av företagande och entreprenörskap går inte att ta miste på och mycket av materialet redogör för de positiva konsekvenser företagande och entreprenörskap medför men lika stor del behandlar människans roll i företagande och vad det kan ha för betydelse för den enskilde individen (Wester 2014). SN vill uppmuntra elever att tidigt börja tänka på sin framtid och vad som krävs för att lyckas i livet.

”Själv är bäste dräng, brukar man säga. Och det ligger faktiskt väldigt mycket i det – ju mer man anstränger sig och tar egna initiativ, desto bättre blir ofta resultatet.” (Svenskt Näringsliv 2013b, s. 8). Citatet belyser att individens drivkraft och engagemang leder till bättre resultat, oavsett sammanhang. Nyckelordet är individuell välfärdsmaximering och i denna kontext inom utbildningsväsendet. SN menar eleverna att skapa sin egen framgång. Det enda som krävs är ansträngning och initiativförmåga (Svenskt Näringsliv 2013b). Dessutom framhävs det att vissa människor i högre grad än andra innehar de kvaliteter som SN anser önskvärda, vilka är egenskaper SN anser att företagare behöver för att bli framgångsrika:

”De flesta människor har redan från födelsen grunderna i de egenskaper som en entreprenör behöver. Några av dessa är självförtroende, mod, idériakedom, förmågan att lära nytt och förmågan att finna nya vägar” (Stenberg & Dahlén 2015, s. 44).

SN ser entreprenörskap som en nödvändighet för ett framgångsrikt och konkurrenskraftigt samhälle (Svenskt Näringsliv 2013c) och menar att det är viktigt att dessa förmågor får stort utrymme i de elevernas utbildning, men vill även väcka liknande förmågor till liv hos de som ännu inte utvecklat dem. Den oberoende medborgaren ser hellre ett marknadsstyrt samhälle som eventuellt missgynnar vissa grupper (de som inte föds med den entreprenöriella ådran) istället än den politiska processen som anses vara godtycklig och orättvis (Gynnerstedt 2001, s. 343). Som sagt beskriver SN vad som krävs av individen för att kunna nå ett framgångsrikt företagande och för att nå dit menar SN att det tidigt krävs en samverkan mellan skola och näringsliv.

“När skolan samverkar med näringslivet börjar eleverna tänka mer på sin framtid. I kontakten med näringslivet får ungdomarna möjlighet att marknadsföra sig själva. Mötet med företagare kan också stimulera till egen företagande” (Wester 2014, s. 3).

I citatet understryks vikten av en anpassning till marknadens villkor. Eleven ska marknadsföra sig själv och förbättra förutsättningarna för sin framtid. Medborgaren som är medveten om marknadens regler och anpassar sig därefter framstår som önskvärd. Den oberoende medborgaren utgår också från valfrihet och rationella beslut. Valfriheten i texten diskuteras inte särskilt mycket. Eleven ska kunna välja *var* hen vill göra praktik men inte *om*. Det är på så sätt inte en fråga om eleven *vill* medverka i samverkan mellan skola och näringsliv utan snarare *hur*. Valfriheten inskränks följaktligen till förmån för marknaden och rationella beslut.

I skolmaterialet ger SN en mängd tips till elever före/medan/efter prao- eller praktikverksamheten. Dessa tips ska på olika sätt hjälpa eleverna i processen kring

praoverksamheten. Ett av tipsen är: ”Om företaget inte kan ta emot dig – tacka för att de tog sig tid! Ring sedan nästa företag på din lista.” (Svenskt Näringsliv 2013b, s. 14). Elever bör veta att det på en fri marknad råder ständig konkurrens om praoplatserna. Konkurrensen i det oberoende medborgarskapet hänförs till marknadsliberalism och eleven måste tillförskaffa sig information och kunskap för att kunna få en praoplat, därav listan på intressanta företag. Konkurrens anses både av SN och den oberoende medborgaren vara legitimt. Eleverna konkurrerar om praoplatser, men skolorna försöker också locka attraktiva företag som vill samarbeta. Relationen till arbetslivet ska ge eleverna möjlighet att konkretisera sina teoretiska färdigheter och öka deras förmåga att göra rationella beslut.

”Det går trender i ungas yrkesval. Årligen presenteras undersökningar om vilka branscher som är hetast just nu. Har ni tur finns er bransch med på topplistan, i annat fall finns det via prao/praktik möjlighet att påverka de ungas intresse för just er bransch. Eleverna gör exempelvis ett viktigt vägval redan på högstadiet när de väljer program till gymnasiet. Och i gymnasiet läggs i sin tur ofta grunden för elevernas framtida yrkesval. Som företagare har man ett unikt tillfälle att påverka och entusiasmera eleverna i sina framtida vägval.”(Svenskt Näringsliv 2015b, s. 8).

Näringslivet ska integreras mer i skolundervisningen och samverkan ska fostra aktiva medborgare. Traditionella pedagogiska undervisningsformer anses enligt SN fostra icke företagsamma och osjälvständiga medborgare. Citatet demonstrerar hur SN vill att företagen ska se möjligheter med prao och hur de kan öka sina marknadsandelar genom att höja statusen och intresset för branschen. Utbildningens roll anser SN vara att förmedla kunskap som är eftertraktad på arbetsmarknaden och erbjuda företag elever som kan vara framtida kompetenta medarbetare (Dahlstedt & Olson, 2013, s. 133f).

5.1.5 Sammanfattning av Svenskt Näringslivs skolmaterial

Sammanfattningsvis blir det tydligt att SN:s skolmaterial primärt inriktar sig på samverkan mellan näringsliv och utbildning samt att implementera entreprenörskap i skolundervisningen och som medborgarideal. Samverkan ska stärka kompetensförsörjningen för svenska företag och fostran inom utbildningen ska leda till aktiva och framåtsträvande entreprenörer. Företagsamma samhällsmedborgare kan användas som en resurs inom skolan och med hjälp av olika projekt tillsammans med arbetslivet ska eleverna utveckla sina entreprenöriella förmågor samt tillgodose sig verktygen att kunna starta egna företag.

Andra medborgarideal som exempelvis kommittära ställs ofta mot entreprenörskap. SN menar att det inte finns något motsatsförhållande: Tidig samverkan och

entreprenöriellt lärande leder till bildning. Spänningsfältet mellan demokrati å ena sidan och marknad å andra sidan, ses av SN som icke existerande. Skolans fostrande av entreprenörer är inte bara en arbetsmarknadspolitisk åtgärd, utan bidrar till ett medborgarideal som ska genomsyra hela samhället.

5.2 Lgr11

5.2.1 Medborgarfostran

Inledningsvis beskrivs i grundskolans läroplan (Lgr11) att utbildning ska vila på en demokratisk grund, vara förankrad med respekt för de mänskliga rättigheterna, aktning för människans egenvärde och vår gemensamma miljö. Dessutom ska skolan bland annat förmedla betydelse av jämställdhet mellan män och kvinnor, och solidaritet med de svaga och utsatta. Det är med andra ord ingen enkel uppgift skolan har när det kommer till att fostra framtidens medborgare, vilket ska göras i samarbete med elevernas vårdnadshavare. Skolans uppdrag som det beskrivs i läroplanen kan sammanfattas som att förbereda eleverna inför framtiden, se till att de utvecklas på ett personligt plan och utgöra den referensram som samhället behöver (Lgr11, s. 1ff).

Skolan ska dessutom se till att “undervisningen ska främja alla elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära” (Lgr11, s. 1). Som tidigare beskrivet är det livslånga lärandet ett existensvillkor. Skolan i sin medborgarfostrande roll måste främja det livslånga lärandet, då lärandet inte längre är inom en viss samhällslig sfär eller en specifik tidsram. Det livslånga lärandet går alltså ut på en omställning till ett medborgarideal som främjar anpassningsbara och drivna människor som vill utvecklas och bidra till samhället (Dahlstedt 2009, s. 80). Dahlstedt & Olson (2013, s. 87) beskriver också en ideal medborgare som ska ha en förmåga att ”lära om” och ”lära nytt”, samt på egen hand kunna söka, överblicka och välja information. Det ska finnas en vilja att lära och en stark tilltro till den egna förmågan. Även detta resonemang relaterar och förklarar idén om det livslånga lärandet som har fått genomslag i den svenska skolan.

“Skolan har i uppdrag att överföra grundläggande värden och främja elevernas lärande för att därigenom förbereda dem för att leva och verka i samhället.” (Lgr11, s. 3). Här finns det en tydlig inriktning på att fostra medborgare som ska kunna navigera i morgondagens samhälle. Skolans vilja att eleven ska fostras till att delta i samhällsliv och arbetsliv menar Dahlstedt (2009, s. 80) beror på att skolan har blivit allt mer liberalistisk i sin styrning. Det är viktigt att den enskilde individen pragmatiskt kan

anpassa sig till ett samhälle som förändras i snabb takt. Då krävs det att eleven aktivt väljer sina val och även tar konsekvenserna av dessa val. Således kan man se att skolan fostrar medborgare som förstår premisserna av det livslånga lärandet, vilket ska betraktas som en skyldighet istället för en rättighet (Dahlstedt & Olson, 2013, s. 111).

5.2.2 Aktiveringens politik

Att skolan bland annat vill fostra aktiva medborgare är tydligt. I läroplanen kan man läsa att skolan ska motivera eleverna till fortsatta studier eller ett aktivt och ansvarstagande förhållningssätt som förbereder dem för att aktivt delta i samhället. I läroplanen påpekas genomgående det betydelsefulla i att eleven är aktiv och tar ansvar för sig själv, sin utbildning, andra människor och samhället hen lever i. Det framhålls som en demokratisk princip att eleven ska kunna ges inflytande över sin egen utbildning (Lgr11, s. 8). Skolan ska också lägga grunden för elevens delaktighet i samhällslivet genom att eleven kan välja kurser, teman och aktiviteter och genom att ta personligt ansvar (Lgr11, s. 3).

”Eleverna ska kunna orientera sig i en komplex verklighet, med ett stort informationsflöde och en snabb förändringstakt. Studiefärdigheter och metoder att tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktiga [...] Genom ett historiskt perspektiv kan eleverna utveckla en förståelse för samtiden och en beredskap inför framtiden samt utveckla sin förmåga till dynamiskt tänkande” (Lgr11, s. 4).

Hur kommer det sig då att skolans ska vara är så mån om elevernas aktivitet och engagemang? Dahlstedt (2009, s. 73) menar att det beror på att skolan under de senaste decennierna har anpassas sig för att möta kraven som ställs på medborgarna att möta samhället och arbetsmarknadens förväntningar vilket i sin tur beror på ökad global konkurrens, något som blir tydligt i citatet ovan. Genom att investera i fostran av en aktiv medborgare räknar staten med att öka Sveriges konkurrens vilket ger en bra avkastning (Dahlstedt & Olson 2014, s. 17f). Ett aktivt medborgarideal framkommer i artikeln läroplan genom att eleven ska ta initiativ och ansvar i de flesta frågor, vare sig det gäller utbildning, medmänsklighet, den gemensamma miljön eller elevens egen framtid.

5.2.3 Det kommunitära medborgarskapet

I skolans läroplan framkommer det att demokratiska medborgare ska fostras, och även vilka egenskaper dessa medborgare ska inneha. Typiskt för det kommunitära medborgarskapet är ansvar, tillhörighet och engagemang i en samhällelig kontext (Gynnerstedt 2001, s. 343). Förutom ansvar och engagemang för den egna utbildningen kan man i läroplanen läsa om vikten av att eleven känner solidaritet och ansvar för människor utanför den närmsta gruppen. Eleven ska behandla sina medmänniskor med respekt och skolan ska värna om allas lika möjligheter:

“Medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar” (Lgr11, s. 1).

Resonemanget ovan tyder på att skapandet av den kommunitära medborgaren är central. Trots att den aktiva medborgaren fått en allt mer framstående betydelse i skolans medborgarfostrande roll finns det även en tydlig yttring för vikten av medmänsklighet och jämlikhet. Förutom vänskap och engagemang är samhället för den kommunitära medborgaren en huvudsaklig trygghet och en fast grund som ger rättigheter men även skyldigheter. I läroplanen kan man som sagt läsa att det ska vara en rättighet för eleven att ha inflytande och kunna påverka utbildningen (Lgr11, s. 2f). Dock innebär dessa rättigheter även skyldigheter att ta ett personligt ansvar för den enskildas val i skolan vilket leder in på det oberoende medborgarskapet.

5.2.4 Det oberoende medborgarskapet

Att ha valfrihet och kunna ta rationella beslut kännetecknar det oberoende medborgarskapet, tillsammans med anknytningen till konkurrens och marknad. Det är alltså marknadens villkor som styr den oberoende medborgaren (Gynnerstedt 2001, s. 342). I läroplanen kan man läsa om att individens frihet och integritet är betydelsefull för elevens identitetsutveckling men även att skolan och tillika undervisning ska anpassas till varje elev (Lgr11, s. 1ff). Det finns också tecken på att skolan aktivt arbetar för att eleven ska anpassas, inte bara till arbetslivet eller till att bli en aktiv medborgare utan till marknad och företagande.

”Eleven ska få möjlighet att ta initiativ och ansvar samt utveckla sin förmåga att arbeta såväl självständigt som tillsammans med andra. Skolan ska därigenom bidra till att eleverna utvecklar ett förhållningssätt som främjar entreprenörskap” (Lgr11, s. 4).

Enligt Dahlstedt & Olson (2013, s. 88) är skiljelinjen mellan den demokratiska medborgaren och entreprenören inte längre prioriterad och de två ses heller inte som motsatser. Trots att entreprenören är anpassad till marknaden där värden som solidaritet och medmänsklighet inte alltid tas hänsyn till, har entreprenören allt mer kommit att ses som ett medborgarideal genom sitt initiativtagande och sin kreativitet. Återigen framkommer skolans vision om att fostra anpassningsbara medborgaren som förbereds för arbete och kan bidra med samhällsnytta och tillväxt.

5.2.5 Sammanfattning av Lgr11

De båda dimensionerna representeras genomgående i hela texten vilket kan sammanfattas genom följande citat:

“Skolans uppdrag är att främja lärande där individen stimuleras att inhämta och utveckla kunskaper och värden. Skolan ska i samarbete med hemmen främja elevers allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande individer och medborgare.” (Lgr11, s. 3).

I skolans läroplan är värdena i det komunitära medborgarskapet mer framstående än det oberoende. Gemenskap, ansvar och tillhörighet är grundläggande egenskaper hos den demokratiska medborgaren. Eleverna fostras till en medvetenhet om människors lika värde, ansvarskänsla och solidaritet gentemot andra. Det läggs också stor vikt vid elevernas uppfattning för sina egna rättigheter och skyldigheter. I kombination med individualism och rationella beslut som representerar det oberoende medborgarskapet förefaller skolans syfte vara att fostra medborgare som kan tillfredsställa samhällsnyttan. Den ideala medborgaren framställs som en blandning mellan en ansvarig demokrat och en lärande entreprenör i ett pågående livslångt lärandesubjekt som grundar sig i en syn på kunskap som ständigt pågående och individanpassad (Dahlstedt & Olson 2013, s. 122). I läroplanens fostran av framtidens medborgare handlar det förutom om att uppmuntra eleverna till ansvar och engagemang också om att ge dem valmöjligheter: Möjligheten att välja, kurser, teman, ämnen och aktiviteter vilket ska lära dem att göra välgrundade och aktiva beslut (Dahlstedt & Olson, 2013, s. 83). Det medborgarideal som framstår önskvärt i läroplanen är alltså en individ som

genom ansvarskänsla och engagemang kan göra val och fatta rationella beslut som gynnar samhället.

5.3 Likheter och skillnader mellan skolmaterial och Lgr11

5.3.1 Likheter

SN och skolverket är till synes överens om att morgondagens medborgare fostras och formas inom utbildningssfären. En viktig del av medborgarfostran är fostran för arbetslivet. SN argumenterar för att det är viktigt att elever i tidig ålder får en ökad förståelse av hur arbetslivet fungerar, men också får prova på att arbeta genom projekt som praoverksamhet. Praoverksamhet och annan samverkan med arbetslivet har som syfte att få eleverna till att bli mer anställningsbara och minska avståndet mellan skolan och arbetslivet. Läroplanen understryker SN:s medborgarfostrande ändamål i detta avseende, nämligen att elever ska förberedas inför framtiden och det samhället "behöver". I läroplanen framgår inte lika tydligt att eleverna endast ska fostras för det kommande arbetslivet utan snarare att de ska lära sig aktivt delta i samhällslivet, där arbete förvisso är en väsentlig del. Fostran av medborgare som blir aktiva, flexibla, engagerande och konkurrenskraftiga är önskvärda för att Sverige ska vara ett konkurrenskraftigt och framgångsrikt land i en internationell kontext. Skolans mål genom läroplanen är att eleverna ska stå sig starka i global konkurrens och en föränderlig värld, och SN:s skolmaterial framhåller att elever måste kunna anpassa sig till ny teknik, globalisering och konkurrens. Skolans roll som fostrare blir en investering och elevers utbildning blir ett humant kapital som ska ge framtida fördelar för Sverige. SN som företräder privata företag i Sverige, har också syftet att göra Sverige konkurrenskraftigt men mer specifikt genom att öka företagsamheten och intresset för entreprenörskap.

Ett av de medborgarideal som genomsyrar både SN:s skolmaterial och Skolverkets läroplan är det livslånga lärandet. Båda parter påpekar med olika ingångspunkter att det livslånga lärandet är en nödvändighet, snarare än en möjlighet. Anpassningsbara och flexibla medborgare som ständigt lär sig bidra till samhället är ett ideal som framhävs. Det livslånga lärandet utgår från individen, det är hen som ska skapa välstånd och livslångt lärande för sig själv. Principen om livslångt lärande är en strategi för säkerställa teknologisk och ekonomisk utveckling. Det underbyggs med argument om humankapital och hur individen behöver vara flexibla till den ständigt föränderliga arbetsmarknaden.

5.3.2 Skillnader

En av de största skillnaderna vad gäller framställandet av den ideala medborgaren mellan de båda materialen är hur man ser på de komunitära värdena såsom engagemang, vänskap, ansvar och tillhörighet. Både i läroplanen och SN:s skolmaterial ligger det mycket fokus på de komunitära värdena och de beskrivs som mycket viktiga hos en önskvärd medborgare. Det finns dock skillnader på hur de komunitära värdena förklaras och hur mycket tyngd de tillges. De komunitära egenskaperna är centrala i läroplanen och har ett värde i sig själv. En medborgare ska vara engagerad i det omgivande samhället, ta ansvar för den omgivande miljön samt känna solidaritet och tillhörighet med andra. I SN:s skolmaterial nämns som sagt samma värdeord men de får en annan betydelse då de mest fungerar som en språngbräda till de oberoende egenskaperna. Till exempel nämns både vänskap och tillhörighet, men då i kontexten av att eleverna tidigt ska lära sig nätverka för att bygga upp ett stort kontaktnät. Nätverkanter ger ökade möjligheter att tillträda arbetsmarknaden i tidig ålder, men vänskap i läroplanen ses som en trygghet och en fast grund samt någonting som bör värnas om och ske utifrån premisser som jämlikhet och solidaritet. De komunitära värdena har alltså i SN inte ett lika tydligt egenvärde, utan är bara väsentliga om de leder till företagsamhet och produktivitet.

Liknande skillnader finns i skildringen av rättigheter och skyldigheter i de båda materialen. SN:s skolmaterial överskuggas av skyldigheter gentemot företag och det övriga samhället. Det finns helt enkelt plikt att vara driven och aktiv som genomsvrar skolmaterialet. I läroplanen ges en mer nyanserad bild av rättigheter och skyldigheter. Visserligen framkommer det att eleven har skyldigheter gentemot samhället och sin omgivning, men lika mycket understryks vikten av elevens enskilda rättigheter.

6

Slutdiskussion

Skolans roll som förmedlare av kunskap och fostrare av framtidens medborgare är beständig, men vilka typer av kunskaper och ideal som sätts i fokus är föränderligt, likaså synen på den ideala medborgaren. Efter att ha analyserat primärmaterialet kan vi konstatera att eleverna i dagens grundskola fostras till att kunna ta initiativ, vara aktiva, ansvarsfulla, engagerade och företagsamma. Det här är de medborgarideal som presenteras i både läroplanen och SN:s skolmaterial, vilket är egenskaper som anses efterfrågade och användbara på en konkurrenspräglad och individfokuserad arbetsmarknad. Begreppet livslångt lärande tecknar bilden av en framtida entreprenör, som söker möjligheter i allt och är i en ständig inlärningsprocess under livets gång. Hens förmågor är inte bara åtråvärda inom marknadens ramar, utan även utifrån en demokratisk aspekt. Dahlstedt & Olson (2013, s. 134) anser att motsatserna mellan demokrati och marknad nästintill är upplösta. Entreprenörskap kan tjäna marknadens och demokratins intresse samtidigt, nytto-maximering kan kombineras med viljan att hjälpa andra. De komunitära värdena och dess plats i medborgarfostran påvisar skillnaderna mellan SN och Skolverkets medborgarideal. Läroplanen framhåller att egenskaper som vänskap, solidaritet och engagemang är någorlunda oberoende från viljan att skapa samhällsnytta och påvisa resultat. I SN:s skolmaterial blir de komunitära värdena en språngbräda till att skapa samhällsnytta och påvisa resultat. Resultatet påvisar att vårt primärmaterial mer likt än väntat, dock inte jämförbara eller jämbördiga. SN:s skolmaterial och läroplanen framstår mer konvergerade än tidigare förmodat. Det har alltså skett en förskjutning i skolans roll som fostrare av medborgare mot en aktiv och samhällsnyttig medborgare. Det förblir för oss tydligt att Dahlstedt och Olsons (2013) beskrivning av medborgarfostran på 2010-talet är adekvat: ”utifrån en terapeutisk förståelse av samhället och individ kan man säga att entreprenören besjålas” (s. 134). Slutligen kan vi konstatera att det är svårt att avgöra vad distributionen av SN:s skolmaterial i sig får för verkan, men att användandet av materialet kan vara ett tecken på en större samhällsförändring. Grundskoleelever förbereds inför arbetslivet och uppmanas till ansvar, engagemang, aktivitet och entreprenörskap något som stämmer överens med SN:s vision.

Primärmaterial

Commission of the European Communities [CEC] (2001) *Making a European Area of Lifelong Learning a Reality*, Bryssel: Europakommissionen

Lgr69 (1969). *Läroplan för grundskolan 1969*. Allmän del. Skolöverstyrelsen.
Stockholm: Svenskt Utbildningsförlaget Liber AB

Lgr80 (1980). *Mål och riktlinjer för grundskolan*. Utbildningsdepartementet.
Stockholm: LiberTryck

Lpo94 (1994). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*. Skolverket. Stockholm: Liber AB

Lgr11 (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*.
Skolverket. Stockholm: Edita

SOU 1994:94, *Skola för bildning*. Betänkande av läroplanskommittén.

Stenberg, Jakob - Stina Dahlé, 2015. *Jag - en entreprenör?*. 2 uppl. Stockholm:
TMG Sthlm AB

Svenskt Näringsliv, 2013a. *Skolmaterial* [Elektronisk].
<http://www.svensktnaringsliv.se/material/skolmaterial/?section=1152&archiveQ=>. Hämtdatum: [2016-05-03].

Svenskt Näringsliv, 2013b. *iPraktiken Elev*. Stockholm: TMG Sthlm AB

Svenskt Näringsliv, 2015a. *iPraktiken Skola*. Stockholm: TMG Sthlm AB

Svenskt Näringsliv, 2015b. *iPraktiken Företag*. Stockholm: TMG Sthlm AB

Wester, Olle, 2014. *Samverkan skola-näringsliv. 10 idéer att inspireras av*.
Stockholm: Arkitektkopia

Sekundärmaterial

- Beckman, Ludvig, 2005. *Grundbok i idéanalys*. Stockholm: Santérus Förlag
- Bergström, Göran – Kristina Boréus, 2005. ”Idé- och ideologianalys”, i Bergström, Göran – Kristina Boréus (red.), *Textens mening och makt*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur AB, s. 149-178
- Butcher, H – M Mullard, 2001 [1993] i Gynnerstedt, Kerstin, ”Medborgarskapsteorier i välfärdsfrågor – dimensioner och begrepp”, *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr. 4, s. 338-350
- Cruikshank, Barbara, 2013 [1999] i Dahlstedt, Magnus – Maria Olson. *Utbildning, demokrati, medborgarskap*. Malmö: Gleerups Utbildning AB
- Dahlstedt, Magnus, 2009. *Aktiveringens politik. Demokrati och medborgarskap för ett nytt millennium*. Malmö. Liber AB
- Dahlstedt, Magnus – Maria Olson, 2013. *Utbildning, demokrati, medborgarskap*. Malmö: Gleerups Utbildning AB
- Dahlstedt, Magnus – Maria Olson, 2014. ”Medborgarskapande för ett nytt millennium”, *Utbildning & Demokrati*, vol. 23, nr. 2, s. 7-25.
- Gynnerstedt, Kerstin, 2001. ”Medborgarskapsteorier i välfärdsfrågor – dimensioner och begrepp”, *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr. 4, s. 338-350
- Kjellgren, Hanna, 2007. ”Skolan som värdeförmedlare”, i Pierre, Jon (red.), *Skolan som politisk organisation*. Malmö: Gleerups Utbildning AB, s. 121-141
- Svenskt Näringsliv, 2013c. *Om Svenskt Näringsliv* [Elektronisk].
http://www.svensktnaringsliv.se/om_oss/. Hämtdatum: [2016-04-20]
- Svenskt Näringsliv, 2013d. *Så föddes Svenskt Näringsliv* [Elektronisk].
http://www.svensktnaringsliv.se/om_oss/sa-foddes-svenskt-naringsliv_558294.html. Hämtdatum: [2016-05-16].
- Marshall, Thomas Humphrey, (2013) [1950] i Dahlstedt, Magnus – Maria Olson. *Utbildning, demokrati, medborgarskap*. Malmö: Gleerups Utbildning AB

